

**TÜRKÇEYİ DOLAYLI OLARAK ETKİLEYEN BAZI
SORUNLAR, TÜRKÇEYİ TEHDİT EDEN TUTUMLAR VE
GİRİŞİMLER, BUNLARA KARŞI ALINABİLECEK
ÖNLEMLER**

Yrd.Doç.Dr.Ali ÇAVUŞOĞLU
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

***Problems Effecteing Turkish Indirectly, Threats and
Interferences Towards Turkish and Precautions Against
Them***

The matter of language always must be kept alive and current, because bad intentions and negativity related to language is ongoing nowadays, as in the past.

The easiest way to struggle with past and future problems is to give children a good language education and to make them read, speak and write with their own language lovingly.

One who masters the language, can at the same time use the language easlily in life and release the pressure coming from foreign languages and take precautions against the threats and interferences against it.

Dil konusu ile karşılaşıldığında Yahya Kemal'in işaret ettiği ve N. Sami Banarlı'nın da ısrarla üzerinde durduğu gibi "Hâlâ mı o bahis diyerek bezginlik göstermemeli...¹"; bir dil bilinci geliştirmek adına, tekrar tekrar da olsa, Türk dili ile ilgili konular çeşitli alanlardaki bilim adamlarınca da ele alınmalı, zihinlerde bu konunun canlı tutulması sağlanmalıdır.

Bu amaçla, pek çok konunun toplu bir tekrarı gibi de olsa burada önce, "Türkçeyi Dolaylı Olarak Etkileyen Bazı Sorunlar"a sonra da "Türkçeyi Doğrudan Tehdit Eden Tutum ve Girişimlerle, Bunlara Karşı ve Güçlü Bir Türkçe İçin Yapılabilecek Bazı Çalışmalar"a yer verilecektir.

¹ Nihat Sami Banarlı, Türkçenin Sırları, Kubbealtı Neşriyat, 17. baskı, İstanbul 2001, s. 249.

1. TÜRKÇEYİ DOLAYLI OLARAK ETKİLEYEN BAZI SORUNLAR

1.1. Arapçaya duygusal olarak bağlılığın olumsuz etkileri.

Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi, dolayısıyla din dilinin Arapça olması tabii olarak bu dilin halk nazarında belli bir konumda olmasını adeta gerekli kılıyordu. Ne yazık ki bu konum sadece dinî duygu ve kalıplar içerisinde kalmamıştır.

Bazı dönemlerde, dinî sınırlar aşılarak Arapçayla birlikte Farsçaya da üstün bir yer verilmesi, daha sonra göreceğimiz gibi zamanla edebî metinlerde Türk'ü, Türklüğü ve Türkçeyi küçümseme, hor görme şekline dönüşmüştür.

Örneğin; Divan-ı Lügati't-Türk de bir ölçüde milliyetçi bir anlayışın, dilde Arap ve Fars milliyetçiliğine tepki olarak ortaya çıkmış bir üründür. Kaşgarlı Mahmut da doğru olduğundan kendisi de emin olmayarak, biri Türk milleti ile diğeri de Türk dili ile ilgili iki hadis nakletmiştir. Türk dili ile ilgili olanı şöyledir: "Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek bir egemenlik vardır."² Kaşgarlı Mahmut'un, doğruluğundan kuşku duyduğu böyle bir söz nakletmesinin, o dönemde ulusçuluk düşüncesinden hareketle, konuya dinî bir kimlik kazandırmak amacıyla olduğu söylenebilir.

Divan-ı Lügati't-Türk'ün ön sözünde belirtilen ve insanların, Arap gibi düşünmeye ve konuşmaya zorlandığı sıralarda, Afşin adında bir Türk beyinin Türkçe bir kitap okuduğu için öldürülmüş olması³; ayrıca Ebu Reyhan el-Biruni'nin itiraf ettiği şekilde Kuteybe tarafından Türklerin yazılarının yasak edilmesi, kitaplarının yakılması ve aklı erenlerinin öldürülmesi⁴ de bu dil milliyetçiliğinin bir zamanlar hangi boyutlara ulaştığını gösterir. Tarihte bu yanlış düşünce ve yaptırımlara pek çok örnekler bulunmaktadır.

Dil konusundaki benzer tartışmalardan biri de Arapçanın yanı sıra Farsçanın da cennet dili olduğu şeklindedir. Sonra da buna tepki olarak Farsçanın cehennem dili olduğu inancı işlenmiş ve bu inanç, yüzyıllar boyunca halk arasında, Tanzimat yıllarına kadar da devam etmiştir. Şeyh Galib'in de hocası olan Hoca Neş'et'e bir kişi der ki:

"Efendi, diyorlar ki Farsça cehennem diliymiş, öyle mi?" Bunun üzerine Hoca Neş'et, "Eğer öyleyse bunu öğrenmek gerekmektedir, kimse nereye gideceğini bilemediğine göre, diyelim ki cehenneme gitti, o zaman Farsçayı bilmezse azabı daha da büyük olmaz mı?" karşılığını verir⁵.

Oysa Allah katında seçilmiş bir dilin olmadığı dinsel açıdan yapılan pek çok yorumda da açıkça ortaya konur⁶. Ayrıca bazı dillerin bazılarına üstünlüğü konusu tarih içinde yaygın bir görüş olmakla birlikte bugün dilbilim açısından bu görüşün hiçbir temeli yoktur ve bir dilin diğerine üstünlüğü şeklinde bir kıymet

² Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügati't-Türk, çeviren: Besim Atalay, TDK. Yay., 3. baskı, Ankara 1992, c.1., s. 4.

³ A.g.e. s. xxxiv.

⁴ Besim Atalay, Bektaşilik ve Edebiyat, Ant yay., İstanbul 1991, s.43.

⁵ E.J.W. Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi, çeviren: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay, Ankara 1999, c.3-5., s. 413.

⁶ Bk. Vehbi Ecer, Dinimiz İçin Dilimiz, (Yayınevi yok), Kayseri, 2001, s. 11.

biçilmesi söz konusu değildir⁷.

Ziya Paşa da babasının kendisini okula gönderirken söylediği “Farsça öğrenmemeye dikkat et, zira Farsça okuyanlar imanlarının yarısını kaybederler⁸.” sözünü kulağına küpe yaptığından, Farsça öğrenmeyi arzu etmediği gibi, öğrenenleri de imansız olarak gördüğünü nakleder⁹.

Bugün Arapça ve Farsça konusundaki bu inanç elbette devam etmiyor; fakat Tanzimat’a kadar halk arasında bir şekilde yaşadığına göre, bilinç altında özellikle İngilizce karşısında da-Türkçeyi küçümseme şeklinde varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Bir dilin başka bir dilden üstünlüğü konusu tamamen öznel değerlendirme olup herhangi bir değer taşımamaktadır. David Crystal, Arapça konuşanların klâsik Arapçayı söz zenginliği, dilbilgisel simetri ve mantık açısından en güzel dil olarak gördüklerini; Almanların eski Almancayı, Adem’in cennette konuştuğu dil olduğu için bütün dillerden üstün gördüklerini, fakat sonradan kutsal kitabın İbraniceye çevrilmiş olması dolayısıyla bunun unutulduğunu ve bunun gibi sosyopolitik durumları yansıtan pek çok dil tartışmalarının yaşandığını ifade eder¹⁰.

Biz de dilbilim açısından Türkçenin birtakım özellikleriyle daha kullanışlı, daha avantajlı bir dil olduğunu savunabiliriz: “Türkçe hem soyut hem de somut kavramları anlatma yönünden dünyanın en zengin dillerinden biridir. Farsçadan aldığımız ayna (âyine) kelimesine karşılık Türkçede aralarında anlam farkları da bulunan otuz kadar kelime vardır: Seçence, bakacak, bakanak, gözgeç, gözgör, gözgülü, yüzgörgü, kılıklık... Benzer örnekler çoktur¹¹. Ama hiçbir zaman, Türkçenin en güçlü, en kullanışlı, en büyük dil olduğu gibi söylemlerde bulunmamız doğru olmaz; çünkü dilbilim açısından böyle bir yaklaşımın geçerliliği olmadığı gibi, bu tür yaklaşımlarla da bir dil bilinci gerçekleştiremeyiz.

1.2. Ailede iyi bir dil eğitiminin, “ana dili eğitiminin” verilemeyişi ve bilhassa ilköğretimde öğretmenlerdeki nitelik sorunları dolayısı ile ana dili eğitiminin yetersiz kalmaya devam etmesi, Türkçeyi kullanma ile ilgili sorunların ve dil eğitiminde başarısızlığın ana sebeplerindedir.

İyi bir anne baba, iyi bir eğitimci ve öğretmen; iyi bireylerin oluşmasına sebep olmaktadır; iyi eğitim ve öğretim görmüş anne babaların çocukları da hayatta daha başarılı olmaktadır¹². Dil gelişmesi de bu bağlamda değerlendirilmeli ve her aşamada dilini iyi kullanan nitelikli insan yetiştirmeye özen gösterilmelidir.

1.3. Dil eğitiminin genellikle dilbilgisi kuralları öğretmek olarak algılanması ve uygulanması, dili kullanmayla ilgili sorunların başlıca sebeplerindedir.

⁷ David Crystal, The Cambridge Encyclopedia of Language, Cambridge University Press, Cambridge, 1989, s. 7.

⁸ “Her kim okur Farisi gider dinin yarısı.” sözü Farsçaya karşı cahil Türkler arasında oluşmuş bir önyargının eseridir ve Farsça onlar için ateizmden farkı olmayan mistisizm ve dalaletin özel bir dilidir.

⁹ E.J.W. Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi, çeviren: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yay, Ankara 1999, c.3-5., s. 440.

¹⁰ David Crystal, Encyclopedia of Language, s. 7.

¹¹ Doğan Aksan, Türk Dili Zengin Bir Dil midir?, Dil Yazıları I, TDK., Ankara 1988, s. 202.

¹² Mustafa Erkal, Türk Dili Üzerine Bir Rapor, TDA, Ekim 1982, İstanbul 1982, s.106.

Ülkemizde İngilizce ya da yabancı dil öğretme konusunda yapılan yanlışlar, Türkçe öğretme konusunda da yapılmaktadır. Böylece on bir yıl boyunca İngilizce okuyan öğrencilerimiz İngilizce öğrenemedikleri gibi üniversite sıralarında bile Türkçeyi de yeterince ve doğru olarak kullanamamaktadırlar.

“Gramer”in; ifade etme gücünün temeli olan okuma, anlatma ve yazmanın önüne geçecek şekilde önemsenmesi, öğrencilerde bıkkınlık oluşturmaktadır. Bu sebeple dil öğretiminin okuma, anlatma, yazma faaliyetlerine ağırlık verecek şekilde sürdürülmesi gerekmektedir. Böylece hayatı boyunca hiç kitap okumamış ya da birkaç kitapla yetinmiş insan sayısı hiç olmazsa nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturmayacaktır.

1.4. Sözlük çalışmaları, sözlük kullanımı ve kelime hazinesini geliştirmek için yeterli çabanın gösterilmemesi.

Kelime hazinesini geliştirmek için okul öncesi dönem çok önemlidir. Anne-babaların, çocuklarına masal ve hikâye okumak ve anlatmak gibi özel çabalar içerisinde olmaları gerekir.

Okulda da bu yönde yapılacak pek çok çalışmalar bulunmaktadır. En önemlilerinden biri de kelime öğrenmeyi yaygınlaştırmak için gerek okul kitaplarında gerekse masal ve hikâye gibi okuma kitaplarında birtakım kelimelerin anlamları sayfa altlarına ya da kitap sonuna eklenecek sözlük bölümlerinde verilmelidir.

Okul kitapları ve diğer edebiyat ürünleri de ulusun sahip olduğu dili azami ölçüde yansıtabilecek şekilde yazılmalıdır.

Bugün ilköğretim çağındaki çocukların ders kitaplarındaki kelime hazinesi Amerika’da 71.681; Almanya’da 70.400.; Japonya’da 44.224.; İtalya’da 30.193.; bizde ise 5, 6 bin civarındadır¹³. Böyle büyük bir farkla çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmamız söz konusu değildir. Yukarıda belirtilen milletlere mensup olanlar ve başkaları, genellikle 30-40 bin dolayında kelimeyle hayal kurup, düşünüp, üretirlerken elbette bizden farklı olacaklardır.

1.5. Türkçe üstün ve seçkin edebî eserlerin yok denecek kadar az olması.

Gençler özellikle tercüme eserlere yönelmekte ve yönlendirilmektedirler. Moda ve çok satan kitapların çoğu tercüme eserlerdir. Tercüme eser elbette olmalıdır; fakat Türkiye’de telif ve tercüme arasındaki oranın ileri ülkelere göre yüksek olduğu söylenebilir.

1.6. Okuma ve kültürlenme faaliyetlerinin büyük ölçüde sadece okul çevresiyle sınırlı kalması ve okul bitince de okuma, bilgilenme çabalarının ortadan kalkması.

Sanayi gençliğinde, çalışan kız ve erkeklerde, ev hanımlarında, esnaf ve sanayicilerde, öğretmenlerde ve diğer meslek guruplarında okuma alışkanlığı neredeyse yok gibidir. Kitap okuyanların, daha çok, kitap yazarlar olduğu çeşitli vesilelerle dile getirilir. Hatta şaka yollu, kitap yazmaktan okumaya fırsat bulamayan yazarlardan bile söz edilir.

1.7. Başka toplumsal sorunlar da eklenebilir: Gelir düzeyinin çok aşağılarda olması, yaygın iletişim araçlarında mutlaka ve sıkça yapılması gereken doğru

¹³ T Behram Akın, Yavuz Bülent Bakiler ile Söyleşi, Gonca Çocuk Dergisi, sayı: 15. 2003, s. 23.

Türkçe kullanma, okuma ve kültürlenmeye ilişkin özendirmelerin yapılmaması vb.

2. TÜRKÇEYİ TEHDİT EDEN TUTUMLAR VE GİRİŞİMLER; BUNLARA KARŞI ALINABİLECEK ÖNLEMLER

Günümüzde geçmişten beri süre gelen olumlu ve olumsuz birtakım gelişme ve değişimler varlığını sürdürdüğü gibi yeni birtakım değişme ve gelişmeler de söz konusudur. Türkçedeki yeni gelişmelerin neler olduğunu Doğan Aksan şu maddeler altında toplar:

Özleşme; dil devrimi ve sonuçları; İngilizcenin etkisi; kentleşme olgusunun dile yansımaları; Osmanlıca öğelerde yanlış kullanımlar; Fransızca öğelerde yanlış kullanımlar; ana dili eğitimindeki eksiklikler ve bunun dil kullanımına etkisi¹⁴.

TDK'nın özleştirme çalışmaları devam etmektedir. Ancak 1950'li yıllardan sonra bu çalışmalar azalmıştır. Çeşitli dil kurultaylarında; özleştirme çalışmalarının, dildeki yerleşmiş yabancı unsurların atılması ya da tasfiyecilik şeklinde anlaşılması gereği üzerinde durulmuştur.

Dili sağlam ve canlı tutabilmek için yeni yabancı unsurların girmesine engel olmak, yabancı kavramların yerine yerli kavramlar türetmek; bilim ve teknolojiye ayak uydurmak gerektiği fikri de sık sık gündeme getirilmiştir. Türkçenin korunması ve geliştirilmesinin bu alanda yapılacak çalışmalara bağlı olduğu görüşü ifade edilmiştir¹⁵.

Ne yazık ki bu iş sadece dilbilimcilere bırakıldığı için de yabancı unsurların dilimize hâlâ girmekte oluşu önlenememiştir. Dilbilimcilerin yaptıkları çalışmalar son derece önemlidir ve büyük bir çaba ile sürdürülmelidir.

Türk Dil Kurumu, özellikle son yıllarda övülecek ve herkesin kolaylıkla yararlanabileceği çalışmalar yapmaktadır. Herkes mutlaka TDK'nın "internet" sitesine girmeli ve buradaki çalışmalardan yararlanmalıdır.

Dil meselesi, sadece TDK ve dilbilimcilerin değil, aydınların da en önemli meselesi olmalı, onlar da sürekli bu konuda halkı uyarıcı bir görev üstlenmelidirler.

Konunun uzmanlarının yabancı olmadığı, Türkçeyi doğrudan tehdit eden davranışlar ve buna karşı alınabilecek önlemler şu şekilde sıralanabilir:

2.1. Türkçede meramı ifade edecek sözler bulunduğu hâlde bunun yerine başka dillerden yeni kelimeler almak ya da uydurmak.

"Dilde yabancı kelimelerin kullanılmasından özenle kaçınılmalı; ancak bunu yaparken de aşırılığa gidilmemelidir. Örneğin; Almancada bir zamanlar yapılan herkesin bildiği, kullandığı yabancı kaynaklı terimlerin yerine Almancalarının konmasına Kant ve Schopenhauer şiddetle karşı çıkmışlardı. Schopenhauer,

¹⁴ Doğan Aksan, Türkçenin Söz Varlığı, Engin yay., Ankara 1995, s. 201 vd.

¹⁵ Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri, 10-12 Haziran, Konya Mevlâna Enstitüsü, Konya 1977; Uluslar arası Türk Dili Kongresi, 26 Eylül-3 Ekim, Ankara 1988; Uluslar arası Türk Dili Kongresi,, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 26 Eylül 1 Ekim, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1996.

'Eski dilleri bilmeyenlerin basın ve yayın hayatında söz sahibi oldukları bir devirde, dil alanındaki bayağılıklara karşı dilimizi koruyacak olan bir akademinin bulunmaması üzücüdür.' diyordu¹⁶."

Ne yazık ki bizde de Türkçeleştirme, zaman zaman çok bayağı seviyelere düşmüş; halk çoğunluğunun bildiği ve pek çok anlam yüklü olan Türkçeleşmiş kelimeler kaldırılarak yerine yeni kelimeler uydurulmuştur.

Burada şöyle bir hatırlatmaya gereksinim vardır: Batı dillerinin hemen hepsinde bütün bu değişmelere rağmen, o milletlere mensup nesiller, atalarının dillerini rahatlıkla anlamaktadırlar. Örneğin; KPDS sonucu alınan B ve C seviyesinde bir İngilizce ile Viktorya döneminde yazılmış bir kitabı okuyup anlayabilmenize rağmen edebiyat alanında bir uzman da olsanız, Divan edebiyatı ve Servet-i Fünun edebiyatında bazı dönem ve şahsiyetlerin nesir ve şiir dilini çok zor anlayabilirsiniz. Yani iddia edildiği gibi Batı dillerinin belli başlılarında Türkçedeki gibi bir değişme ve başkalaşma yoktur.

Bazı dönemlerde dilin yabancı kelimelerle çok doldurulduğu doğrudur; fakat aynı hatayı bugünün bilim adamları da yapmaktadır. Herhangi bir nedenle Türkçeyi küçümseyici tutumları günümüzde de gözlemlemekteyiz. Bu tutum aslında Türk insanının öz güvenden yoksunlaştığını, millet olma bilincinden uzaklaştığını da göstermektedir.

2.2. Bilim ve kültür adamlarının ihtiyaç hâlinde dilin imkânlarından yararlanarak ilgili alanlarda kelime üretmek yerine hemen başka dillerdeki karşılıkları kullanmaları.

Söz gelişi; felsefe alanında yabancı sözcük kullanımının basit bir örneği olmak üzere şu cümleyi verebiliriz: "Tanrı idesi, insanın kozmos karşısındaki düşünce zincirinin en son halkasını teşkil eden ve bize kendisini kendiliğinden kabul ettiren bir konsepttir." Bu cümleyi şu şekilde daha anlaşılır söylemek de mümkündür: "Tanrı düşüncesi, insanın evren karşısındaki düşünce zincirinin en son halkasını oluşturan ve bize kendisini kendiliğinden kabul ettiren bir kavramdır."¹⁷

Yabancı kelime kullanma düşkünlüğüne bir başka örnek de 24-25 Nisan 2003 yılında Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesinde yapılan "İlahiyat Bilimlerinde Yöntem Sorunu" konulu bir sempozyumda bilhassa genç bilim adamları tarafından kullanılan dildir. Sempozyumun 5. oturumunda Prof. Dr. Harun Güngör, pek çok kişinin düşüncesine tercüman olarak sempozyumda kullanılan dili anlamadığını söylemiş ve kaydettiği yabancı kelimelerle de bu durumu sempozyum sırasında söz alarak örneklendirmiştir:

"Reflektif tarzda sistemleştirmek; birer retoriksel yani iknâî yöntem olması; materyal dünyanın ortaya çıkması; özdüşümselliğini sağlaması yani reflektivitesi; marksist sosyoloji uzunca bir zaman hegemonik olmuştur yani hegemonyasını sürdürmüştür; normatif dindarlık; vb."

"Ne yazık ki bilim ve felsefe dilinde, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir yabancı istila söz konusudur. Kullandığımız yabancı terimler, bilginin gelişmesin-

¹⁶ Nihat Keklik, Felsefenin Tekniği, Doğuş Yay., (Yer ve tarih yok), s.49.

¹⁷ a.g.e., a.y.

de ve yaygınlaşmasında önemli bir engel olarak durmaktadır. Bu sebeple özellikle bilim ve felsefe terimlerini elden geldiğince Türkçeleştirmek, bilim adamının en önemli görevlerinden olmalıdır.¹⁸

Muhtelif bilim alanlarındaki kavramlara karşılık olmak üzere Türkçe kelime üretmek, dil bilimcinin ya da dilcinin görevi değildir; o alanın bilim adamının görevidir. O böyle bir anlayıştan yoksun olunca dilin gelişmesi de düşünülemez.

Tabii yeni kelimeler üretirken hangi alanda olursa olsun bilim adamı, dilbilimcilerle görüş alışverişi içerisinde bulunmalıdır. Böylece dilin ve toplumun doğasına aykırı üretimlerin de önüne geçilmiş olacaktır.

Bilindiği üzere yeni kavramlara aşağıda nakledeceğimiz yollardan hareketle yeni karşılıklar bulunmaktadır.

a- Yabancı kelime almak: kaside, otomobil vb.

Zorunlu kalmadıkça bu yola başvurulmamalıdır. Dilin bütün imkânları araştırıldıktan sonra; uygun karşılığın üretilmemesi hâlinde bu yola başvurulabilir.

b- Kelime gurubu yapmak: demiryolu, denizaltı, gökdelen vb.

Türkçe, birleşik kelime yapma açısından son derece geniş imkânlara sahiptir; bu konuda yabancı dillerin yardımına ihtiyacı yoktur.

c- Kelime diriltmek veya derlemek: kamu, savcı, subay vb.

Kelime diriltmek pek tavsiye edilen bir yol olmamakla birlikte, ihtiyaç hâlinde denenmesi gereken bir yoldur. Çeşitli şive ve ağızlarda anlatım gücü yüksek, ilgi çekici kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerden de yararlanılmalıdır.

d- Kelime yapmak: Türkçede ekler ve kökler sabittir. Bundan dolayı kelime yapımı son derece disiplinlidir. Bazı bilim adamlarının söylediklerine göre matematik dili ve bilgisayar dili olmaya en uygun dillerden biri Türkçedir¹⁹.

Türkçeyi tehdit eden bir diğer tutum;

2.3. Türkçeyi küçümseme, yetersiz olduğunu söyleme, hafife alma; Türkçeyi kullanmaya özen gösterme konusuna aldırış etmeme.

“Dilde meydana gelecek bir karmaşa, kültür naklini güçleştirdiği gibi millî birlik ve beraberliği de ciddi şekilde sarsmaktadır²⁰.” şeklindeki bir görüşe katılmamak mümkün değildir. Bugünkü pek çok karmaşanın altında ana dili eğitimindeki yetersizlikle birlikte Türkçeyi küçümseme ve yukarıda anılan diğer tutumlar yatmaktadır.

Türkçeyi küçümseme ve Türkçe kullanmaya özen göstermeme aslında çok eskilere dayanmaktadır. Türkçe üzerinde özenle durulan Beylikler döneminden itibaren Arapça ve Farsçanın karşısında zayıf bir dil olarak görülen Türkçeden şikayet, pek çok yazarın eserinde görülmektedir. Aslında bazı yazarların Türkçe kullanmaya bilinçli olarak eğildikleri, fakat “moda”, yabancı dilleri kullanma yönünde olduğu için Türkçe kullanmış olmaktan dolayı belki de kınanmaktan korktukları için özür beyan eden ifadelerine rastlanmaktadır.

¹⁸ a.g.e., s.35.

¹⁹ Oktay Sinanoğlu, Bye-Bye Türkçe, Otopsi Yay., 2002 (yer yok), 3. baskı, s. 162.

²⁰ Mustafa Erkal, Türk Dili Üzerine Bir Rapor, TDA, Ekim 1982 İstanbul, s.107.

Süheyl ü Nev-bahar yazarı Hoca Mes'ud, eserin sonunda:

"Bu bir nice beyti düzünce benim

*Hacaletten eridi yarı tenim*²¹" demek ve vezin gereği eserini Arapça ve Farsça kelimelerle doldurduğunu ifade etmektedir.

Bilindiği gibi Mevlâna, bazı mısralar dışında hiç Türkçe şiir yazmamıştır. Şiir konusundaki görüşünü ve bir ölçüde Farsça şiir söylemesinin sebebini ise aydınların bir moda olarak Farsçaya düşkünlüğü dolayısıyla onlara ancak şiir diliyle ulaşabildiği şeklinde açıklamıştır:

"Ben o kadar gönül almağı isterim ki; mesela, yârân geldikleri zaman sıkılmasınlar diye şiir söylerim. Bir müddet şiiri terk ediyorum; halbuki onlar yine şiir söylememi istiyorlar.... Ben ne kadar müddet tahsil-i ilim ettim, ne kadar tahsil-i meşakkat çektim. Sebebi: Fuzalâ ve muhakkıkine mebâhis-i âliye arz için; ... Harizm'de ve Harizmliler arasında- şairlik kadar utanç verici bir şey yoktu. Biz de eğer kendi vilayetimizde kalsaydık onların tabiatına uygun şekilde yaşardık ve onların istediği tarzda çalışırdık²²."

Oğlu sultan Veled de çok az, ama başarılı Türkçe şiirler yazmış ve:

"Hepsini söyleyeceğim Türkçeyi bildiğim kadar

Nedir Rabb'imın bana gösterdiği bütün sırlar" diyerek Türkçesinin yeterli olmadığından, çünkü Türkçeyi iyi bilmediğinden, dolaylı olarak yakınmıştır²³.

Dil konusunda sağlam bir bilince sahip olan Aşık Paşa da Türk dilini hor görünüşten şikayet eder:

*Çün bilesiz cümle yol menzillerin
Yirmesüz Türk ü Tacik dillerin*

.....

*Türk dilinde dahi mana bulalar
Türk ü Tacik ile yoldaş olalar*

*Yol içinde birbirini yirmeye
Dile bakıp manîyi hor görmeye*

Türk edebiyatının üstatlarından Fuzûli bile bu şikayet alışkanlığından kendini kurtaramaz ve ince şiirlerin Türkçe ile zor söylendiğini belirtir.

*Ol sebepten Farisî lafziyle çoktur nazm kim
Nazm-ı nâzik Türk lafziyle iğen düşvâr olur*

Aslında sonraki asırlarda da devam edecek olan bu dil konusundaki çekingenliğin sebebi, Türkçe değil "Türklük"tür. Bilhassa kırsal kesimlerde yaşayan Türk boylarının ve Türkmenlerin, "Türk!", "Etrak", diye aşağılanması seçkin şehirli topluluklar arasında oldukça yaygındır. Daha çok kasabalarda ve şehirlerde yaşayan din adamları da "Etrak", "Terakime" güruhuyla uğraşmayı gereksiz

²¹ Ağah Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, TTK Yay., Ankara 1949, s. 11.

²² Fuad Köprülü, İlk Mutasavvıflar, Diyanet Yay., Ankara 1981, s. 206.

²³ OŞT, c.1., s. 106.

görmüşlerdir²⁴.

Hâmidü'd-dîn-i Aksarâyî'nin oğlu, 15. yy. tekke edebiyatı mensuplarından olan Yûsuf, dolaylı da olsa:

“Çağırıldığı yazıda Türk türkü

İder mi hîç ehl-i hâl türkü²⁵“ diyerek bu kınama kervanına katılır.

Osmanlılar zamanında da Farsça ve Arapça, zaman zaman yoğunlaşarak etkisini devam ettirmiş, İranlı aydınlar, şairler ve Farsça şiir söyleyenler gözde olmuştur²⁶. Osmanlı aydını Arapça ve Farsçanın yardımını olmadan sadece şiir değil, yazı bile yazılamayacağına inanmaya başlamışlardı. Onlara göre, düşünce ve hayal âlemlerine kanat çırpılmak için ille de Arapça ve Farsça gerekiyordu. Sümbülzâde Vehbî bir şiirinde,

“Fârisî vü Arabîden iki şebhâl ister

Tâ ki pervâz-ı büleñd eyleye ankâ-yı suhan” der.

Aşağıdaki alıntı ise Arapça ve Farsçayı gerekli kılan mantığın, Türkçede kolay ve sade söylenebilecek sözleri nasıl zorlaştırdığına bir örnektir:

“Bâlâ-yı kûh-sâr-ı serinde âşîyan-sâz olan zâg-ı cife-hâh-ı cân-ı habîsî şîgâf-ı târekinde nişîp-gâh-ı düzaha pervâz eyledi. Günümüz Türkçesi ile: Canı cehennem uçu²⁷.”

Tarih boyunca bilhassa siyasî yetkenin, dil üzerinde büyük etkileri olduğu görülmektedir. Fatih, Şehdî'ye; 2. Bayezit, İdris-i Bitlisî'ye Osmanlı şehnamesini Farsça olarak yazdırmışlardır. İran'dan gelen şair ve bilim adamlarının gerek Fatih devrinde gerekse başka devirlerde şairler üzerinde nasıl bir etki meydana getireceği açıktır. Kimileri bu tavra karşı tepkilerini de açıkça dile getirmişlerdir²⁸.

Mesihî, Türk şairlerinin kâle alınmamasından acı acı şu şekilde şikayet etmiştir:

Mesihî gökten insan sana yer yok

Yürü var gel ya Araptan ya Acemden

Çıkrık misali dırlayacağına hey ozan

Gir destgâha doku bezin paracık kazan²⁹

Burada “ozan” sözcüğü küçümseyici bir anlamda kullanılmıştır.

Tanzimat yıllarında ve sonrasında da Türk aydınlarının bir kısmı ne yazık ki Türk dilini şu ya da bu şekilde aşağılamaya devam etmişlerdir. Ahmet Rasim, 20. yy.'ın hemen başında yazılmaya başlanan Türkçe şiirlere tepkisini şu şekilde

²⁴ Besim Atalay, Bektaşılık ve Edebiyat, Ant yay., İstanbul 1991, s.44.

²⁵ Ali Çavuşoğlu, Yûsuf-ı Hakikî'nin Mahabbet-nâme Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi, (Basılmamış doktora tezi), Erciyes Ü. Sosyal Bil. Enst. , Kayseri 2001, s. 251.

²⁶ Ağâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, TTK Yay., Ankara 1949, s. 30.

²⁷ Emin Özdemir, Erdem Başı Dil, TDK., Yay., Ankara 1969, s. 29.

²⁸ Hasibe Mazıoğlu, Divan Edebiyatında Sadeleşme Akımı, Dil Yazıları I, TDK yay., Ankara 1988, s. 47.

²⁹ Kâzım Yedekçiöğlü, 15. Dil Bayramını Yaparken, Erciyes Dergisi, sayı: 55-56, Kayseri 1982, s. 2.

dile getirir:

“Türk şiiri denilen yankısız, biçimsiz şeylerle kulüb-ı sāfiye-i ümmette cevalân eden hiss-i muhterem-i şâiriyyeti lekedar etmek reva değildir.³⁰”

Rıza Tevfik de benzer bir görüşü bilim ve felsefe dili için ileri sürer ve Türklerin at sırtından inmedikleri için bilim ve felsefe alanında dillerinin gelişmediğini Arapça terimlerin kaçınılmaz olarak kullanıldığını söyler³¹. Pek çok aydına göre de metafizik dünya görüşünün bir gereği olarak Arapçadan kurtulmanın imkânı yoktur³².

Böyle kaçamak ve tembelce görüşlere daha pek çok örnek verilebilir.

Aslında devrin alışkanlıkları ve “moda”sından başka bu şikayet, Sultan Veled’in de söylediği gibi Türkçeyi ve Türk kültürünü yeterince bilmemekten, başka dilleri ve kültürleri daha üstün görmekten kaynaklanmaktadır. Yoksa Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügati’t-Türk’ü, Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’i, Ahmet Yesevî’nin Hikmetler’i; Fahreddin Mübarekşah’ın Şecere-i Ensab’ı, Yunus Emre’nin Divan’ı, Ali Şir Nevâî’nin Muhakemetü’l-Lügatayn’i gibi eserlerin yazılmasına sebep olan bir kültür ve zihniyet ortada iken Türkçenin yetersizliğinden ve Türklükten yakınmayı açıklayabilmek güçtür.

Sadece bu andığımız Türk-İslâm bilginleri değil, çağdaş Batılı bilim adamları da Türkçenin her alanda meramı ifade edebilecek zengin bir dil olduğunu kabul etmektedirler.

Örneğin; J. Redhouse, Türkçenin sadeliği ve ses düzeninin Batı dillerinden yalnızca İspanyolcada olduğunu, ahenginin ise hiçbir Batı dilinde bulunmadığını ifade etmektedir³³.

Max Müller (1823-1900) Dilbilim adlı kitabında şöyle demektedir:

“Türkçeyi söyleyip yazmak için en ufak bir istek beslenmemiş olsa dahi, bir Türkçe grameri okumak bile gerçek bir zevktir. Kiplerdeki hünerli tarz, bütün çekimlerde hakim olan kıyasılık, şekillerde baştan başa görülen saydamlık, dilde parıldayan insan zekasının bu harikalı kudreti, duyanları hayrete düşürmekten geri kalmaz... Bu öyle bir gramerdir ki, bir billur kovan içinde bal peteklerinin oluşunu nasıl seyredebilsek onda da düşüncenin iç oluşlarını seyredebiliriz.”

Jean Deny ise şunları söyler:

“İnsan bu dilin yüce bir bilim akademisi müzakerelerinden çıkmış olduğu zannına düşmüş olabilir.³⁴”

Ne yazık ki bütün bu bilimsel görüşlere rağmen bugün de Türkçenin yetersiz olduğu şeklindeki yakınmaları dile getiren, bir “moda”nın kurbanları, kültür istilasına mağlup olmuş bilinçsiz kişiler bulunmaktadır.

Aydınlar, özellikle 13., 15. yy.’larda ilk eserlerde görülmesi tabii olan acemi-

³⁰ A. Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme, s. 261.

³¹ Orhan Hançerlioğlu, Osmanlıcada Terim Karmaşası, Dil Yazıları I, TDK Yay., Ankara 1988, s. 122.

³² Orhan Hançerlioğlu, Osmanlıcada Terim Karmaşası, Dil Yazıları I, s. 124.

³³ H. Çelik, Charles Wells, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 22.

³⁴ Tahir Nejat Gencan, Dilimizin Şaşmaz Düzeni, Dil Yazıları, TDK Yay., Ankara 1988, s. 18.

liğin sebebini yalnızca dile yükleyerek, her vesile ile Türkçenin darlığından ve yetmezliğinden şikayette bulundular³⁵. Türklükten ve Türkçe yazmaktan utanç duyan Selçuklu ve Osmanlı aydın tipi ile Batı kültürü ile yetişmiş günümüz aydın tipi arasında fazla bir fark yoktur. Bugün de Batılı ülkelerden birine gidince kendi vatandaşlarından biriyle karşılaşmaktan ve Türkçe konuşmaktan kaçınan pek çok insan bulunmaktadır. Dünkü Arap ve Fars kökenli kelimelerin tahtına bugün Lâtin kökenli kelimeler oturmuştur. Ne yazık ki 1970'li yıllarda %15 civarında olan Batı kökenli kelimelerin oranı bugün % 30'ları bulmuştur³⁶. Bütün dillerde olduğu gibi dilimizde de köken itibarıyla %70'leri bulan yabancı kelime oranı bin yıldan fazla bir geçmişe dayanır ve çoğu da Türkçeleşmiştir. Ancak %30'ları bulan Batı kökenli kelimelerin geçmişi belki 70 yılıktır. Çoğu da Türkçede olan kelimelerin yerine kullanılmaktadır ve Türkçeleşmemiştir.

"Ulusun geleceği bilim dili olarak Türkçe üzerinde durulmasına bağlıdır³⁷". Bunun için de dilin beslenme kaynakları olan bilim, edebiyat, tarih, mitoloji vb. alanlarda nitelikli telif eserler üretilmelidir. Aksi hâlde dile ve ulusun sahip olduğu değerlere hakimiyet ortadan kalkar³⁸. Bunu yapacak olan da Türk bilim adamı, sanatçıları ve aydınlarıdır. Onlar Türkçeyi benimseyip etkin bir şekilde kullanmadıkça Türkçenin gelecekte bilim dili olması mümkün değildir.

2.4. Basın ve yayın kuruluşlarının, bu kuruluşların bünyesinde ve programlarında yer alan insanların Türkçeyi kötü kullanmaları.

Günümüzde Türkçeyi küçümseme ve kötü kullanmaya en açık örnek olarak Türkçeyi telaffuz konusunu gösterebiliriz. İlköğretimin ilk yıllarında çocuklar ABC'yi öğrenirken onu nasıl söyleyeceklerini de öğrenmektedirler. Ancak bilinçsiz kişiler tarafından ve iletişim araçlarında Türkçenin yanlış telaffuz edilmesi, Türkçe kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bilindiği gibi sessiz harfler, yanlarına "e" sesi getirilerek söylenirler. "be, ce, çe, de, he, ke ..." gibi. Ancak özellikle "medya" çalışanları ve yüksek makamlarda görevli kişilerin Türkçe söyleyişe uymadıkları ve "ti vi", "en ti vi", "ka pe de se", "aş pi", "ce ha pe" "ka ka te ce" gibi garip söyleyişlerde buldukları görülmektedir.

Yine tanınmış ve kimi çevrelerce sevilen insanların, bazı televizyon programlarında yöresel ağızla birlikte argolu bir dil kullanmaları ve bu dille bazı davranışları özdeşleştirmeleri, kötü söyleyişleri sevimlileştirerek güzel Türkçe söylemeye engel olmaktadır.

Yine kitle iletişim araçlarında, bir şekilde konuşan, yazan, söyleyen; aydın, bilim adamı ve sanatçılar, Türkçe kelimeler de kullanabileceklerken, bilerek ya da bilmeyerek, bunun yerine çok sayıda Batı kökenli kelimeleri tercih etmektedirler. Bir kısmı da dille alay edercesine bir tavır içerisine girmektedir. Onların bu kullanışları, taklit ve özentiler ile halk, özellikle gençler arasında yaygınlaşmaktadır.

³⁵ Ağâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları, TTK Yay., Ankara 1949, s. 10.

³⁶ Erdemin Başlı Dil, s. 80.

³⁷ Mahir Ünlü, Kavramlar ve Boyutları, İnkılâp Kitabevi, İstanbul (Tarihsiz) s. 34.

³⁸ M. Kemal Ertuğrul, Dil ve Çocuklarımızın Geleceği Üzerine, Erciyes Dergisi, sayı: 217, Kayseri 1996, s. 2.

Her geçen gün yaygınlaşan bu kullanım şekillerine şu örnekler verilebilir:

28 Ekim 2001 tarihli Sabah gazetesinde Selâhattin Duman'ın, "Battı balık yan going" başlığı ile bir yazısı yayımlanmış. Söz arasında: "Hayat sitilim battı balık yan going şeklinde... Zaten amaçlarım mevsime göre değişir... Bir aydır lambuka balığını, avlamak için yaşıyorum... Başaramazsam benim için yıkıcı olacak..." şeklinde ifadelere yer verdiği görülüyor.

Bir şarkıdaki "depresyodayım" şeklindeki kullanım da bu çerçevede değerlendirilebilir. Hamza Zülfikar, öğrencisine: "Neredesin?" diye sorduğunu, "Depresyodayım" cevabını aldığını söylüyor³⁹.

2.5. İş, işyeri ve alış-veriş hayatında bir dil bilincinin ve dili kullanma konusunda yaptırımların olmaması.

Aslında ekonomik ve teknolojik üstünlükle dil kullanımı arasında da bir bağ vardır. Oktay Sinanoğlu'nun "Bye Bye Türkçe" isimli eserinin giriş kısmındaki "Amerika rüyası" bunun güzel bir örneğidir. Sinanoğlu, bizim Türkçe kullanımımızı yermek için rüyayı tersten görmüştür. Amerika'da görülen söz konusu Türk rüyası, bir ürünün reklamına da malzeme olmuştur.

Hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın bazı reklamlardaki ve iş dünyasındaki kötü dil de Türkçeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Lüksa Dekorasyon, El-Market, Libas Giyim, Al-Mina Pastanesi, Şevval Parfümeri, Cennet Showroom, İstikbâl Centroom, Exhibition Centre, Lebbeyk Tur, Miraç Emlak, Self-Servis, Bıcı Bıcı Laundry vb. kullanımların bir şekilde önüne geçilmelidir.

"1930'lardan 1980'lere kadar yürürlükte olan 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 21. maddesi, çeşitli işyerlerinin kapılarına asılacak levha ve tabelaların Türkçe olmasını şart koşuyordu. Bu yasanın uygulamadan kaldırılmış olması ve değişen şartlar, durumu tersine çevirmiştir.

Fransa'da 1994 yılında hükümetin önerisi ile Fransızca'yı İngilizcenin akınından korumak için "Fransız Dilinin Kullanımına İlişkin Yasa Tasarısı" adlı bir tasarı hazırlanmış ve yasalaşmıştır. Fransızca'yı korumaya yönelik yasanın bizim için de büyük önem taşıyan 9. maddesi şöyledir:

'Eğitim, sınavlar ve yarışmalar ile kamuya ya da özel sektöre ait eğitim kurumlarında yapılan tezler ve bilimsel yazılar için kullanılacak dil Fransızcadır.⁴⁰

Buna benzer bir yasa tasarısı bizde de hazırlanarak eğitim hayatında olduğu gibi ticarî hayatta da dil bilincinin gelişmesine katkıda bulunulabilir.

2.6. Yabancı bir dil bilmekle onu kullanmak arasındaki ayırımın yapılamaması.

Bilim adamları, sanatçılar ve diğer alanlardaki kişiler elbette konuşmaları arasında, tabii olarak, çok iyi bildikleri başka dillerin kelimelerini farkında olmadan kullanabilirler. Ancak özellikle kamuya hitap edecekleri zaman Türkçe konuşmaya özen göstermeli, ana dillerini bir kuş dili durumuna düşürmemelidirler. Hiçbir aydın "ağız alışkanlığı" mazereti arkasına sığınmamalıdır.

³⁹ Hamza Zülfikar, Doğru Yazalım Doğru Konuşalım, Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi, Say : 601, Ocak 2002.

⁴⁰ Prof.Dr.Cahit KAVCAR, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi (<http://www.turkischweb.com>).

Örneğin; mutabakat yerine türetilen “uzlaşım ve uzlaşma” varken consensüs; “kurma ev” kullanılabilecekken prefabrike; “özlük işleri” varken personel; “toplam” varken total; “nüfus” varken popülasyon, vb. kelimeleri kullanmaktan özenle kaçınılmalıdır.

2.7. Dilimizde bulunan Türkçeleşmiş yabancı kökenli kelimelere karşı tavır almak ve bunları dilden atmaya çalışmak.

Bugün bu anlayış büyük ölçüde terk edilmiştir. Çünkü diller, tarih içinde kaçınılmaz olarak başka dillerden kelimeler alarak da zenginleşmektedir. Asırlar boyu kullanılarak dile mal olmuş bu kelimeleri atmanın bugün artık dili katletmek olduğu iyice anlaşılmıştır.

Örneğin; “iman” kelimesini dilden atmaya kalkışmak yanlıştır. Bu kelimeye karşılık önerilen “inan” ve “inanç” her şeyle ilgili olabilir. İnsanlar birbirlerine veya birçok şeye inanabilirler; inançlı olabilirler; ama Allah’ın emrettiğinden başkasına iman edemezler⁴¹. Bir davaya inanılır, ama Allah’a iman edilir.

2.8. TDK’nın önerdiği kelimelere gelişigüzel bir şekilde karşı olmanın yanı sıra, dili zenginleştirmek adına bir katkıda bulunmama.

Bugün kullanmakta olduğumuz Türkçe, önerilen kelimelere karşı olmanın ne kadar yersiz olduğunu gösterdiği gibi yeni teknolojik gelişmeler, bilgi ve görgünün hızla yaygınlaşması da daha büyük çabaların ve çalışmaların olması gerektiğini açıkça göstermektedir.

2.9. Yazım/ımlâ kılavuzunun çok sık değiştirilmesi ve tutarsızlıklar.

Yazım kılavuzunun çok sık değiştirilmesine ve tutarsızlıklarına örnekleri, TDK’nın 2000 yılında yayınladığı kılavuzun “sunuş” yazısında ayrıntılı olarak görmek mümkündür⁴². Bu kılavuz, tartışmaları en aza indirmişse de hâlâ pek çok kelimenin yazılmasında bir kararlılık görülmemektedir.

Örneğin; Prof Dr. Hamza Zülfikar, “bayi, müvezzi, tevzi” gibi kelimelerin sonunda “ayın” olması dolayısıyla “bayii, müvezii, tevzii” gibi yazılmaları gerektiğini savunurken⁴³- yazım kılavuzunda da bu görüş tercih edilmiştir- aynı dergide Prof. Dr. Metin Karaörs, bu durumu Arap dili “gramerinin” Türkçedeki etkisine bağlar ve bunların Türkçeleştirilmeleri için “-sı, -si, -su, -sü” iyelik ekleri ile yazılmaları gerektiğini söyler⁴⁴.

Yazım Kılavuzu’nda söyleyişin esas alındığı belirtilirken Türkçeleşmiş bazı yabancı kelimelerde uzunca bir zamandan beri geleneğin sürdürüldüğü görülmektedir: “Hristiyan, spor, kral, grup” gibi kelimelerde baştaki ünsüzler arasında ünlü ses bulunmaması gibi. Özellikle ilk okuma yazma öğrenimi sırasında bu kelimelerde Türkçe kurala uyulmaması, öğrenimde olumsuzluklara yol açmaktadır. Türkçeleşmiş kelimelerde de Türkçe kuralların bir istisna gözetmeksizin uygulanması daha yararlı olacaktır.

⁴¹ M. Doğan, Dil-Kültür-Yabancılaşma, Beyan Yay., İstanbul 1990, s. 13.

⁴² <http://www.tdk.org.tr/ımla/>

⁴³ Hamza Zülfikar, Doğru Yazalım Doğru Konuşalım, Türk Dili, sayı: 571, Ankara 1999, s.592.

⁴⁴ Metin Karaörs, Yozlaşma Türkçemizi de Kemiriyor, Türk Dili, sayı: 571, Ankara 1999, s.603.

Sonuç

Türkçeyi dolaylı yoldan etkileyen pek çok sorun bulunmakla birlikte özellikle dil konusundaki sabit fikirliliğin; küçümseyici tutumların; ana dili eğitimi ve dil eğitiminde yetersizliklerin; okuma ve kültürlenme faaliyetlerinin okul sınırları içerisinde ve yetersiz kelime hazinesiyle yazılmış kitaplarla sınırlı olmasının, belli başlı "dolaylı sorunlar" olarak görüldüğü söylenebilir.

Başka dillerden gereksiz yere ve çok sayıda kelime kullanmanın; Türkçeyi bilim dili olarak geliştirememeye ve bu bağlamda kullanımı yaygınlaştıramamanın; yabancı dil bilmekle onu kullanma arasındaki ayırımın yapılamamasının; basın-yayın kuruluşlarının Türkçeyi kullanma konusuna yeterli özeni göstermemesinin; Türkçeleşmiş yabancı kökenli kelimelere ve TDK tarafından üretilen yeni kelimelere karşı tavır alınmasının ve imlâ konusundaki tutarsızlıkların da Türkçeyi "doğrudan tehdit eden sorunlar" olduğu söylenebilir.

Başta da belirtildiği gibi, bir dil bilinci geliştirmek amacıyla burada ele alınan ve benzer sorunların çözümü yoluna gidilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan hem bilim adamlarına hem de kurumlara pek çok görevler düşmektedir. Devletin dil konusunda birtakım yaptırımlara gitmesi ise söz konusu alanlardaki kişilerin işlerini kolaylaştıracak ve yeni gelişmelere zemin hazırlayacaktır.

Hem yaşananlar, tarihî süreç hem de bilimsel tespitler, en etkili çözüm yolunun ise çocuklarımızı mutlaka ana dilini seven, ondan zevk alan bireyler olarak yetiştirmek olduğunu açıkça göstermektedir.